

DOKUMENTUM

BÓNIS FERENC

MÉG EGYSZER AZ „ELFELEJTETT” BARTÓK-ÖNÉLETRAJZRÓL

A Tiszatáj szerkesztősége két ízben is szükségét látta, hogy közreadjon egy Bartókra vonatkozó biográfiai adaleköt: a „Magyar selfmademenek” című 1928-as budapesti „önéletrajzgyűjtemény” egyes szám első személyben írott Bartók-cikkét (1960. szeptember, 5. lap; 1965. szeptember, 702. lap). A kétszeri publikálás indítéka nagyon is tiszteletreméltó: az első közlés nem keltett visszhangot, a Bartók-kutatás nem sorolta be e kis írást a hiteles önéletrajzok közé (az autentikus öt autobiográfiát a Documenta Bartókiana című kiadványsorozat tavaly megjelent második füzeté sorakoztatja fel), de nem is cáfolta meg. A Tiszatáj 1960-as közleménye tehát nem érte el célját: nem váltotta ki az olvasók és a szakkörök reflexióját, még negatív formában, elutasításként sem. Ilyen meggondolás alapján őszintén helyeseljünk az 1965-ös újra-publikálás tényét. Hiszen Bartók ritkán és szűkszavúan szólott önmagáról, minden újonnan megtalált sora fontos tehát. *Ha hiteles.* A hitelesség kérdésének vizsgálata a szakkutatás feladata és kötelessége. A Tiszatáj szeptemberi Bartók-számának ismételt közlése kimondatlanul is erre: az állásfoglalás kötelességére figyelmezteti a Bartók-kutatókat. Ez a következetesség — hadd mondjuk el még egyszer — tiszteletreméltó; forrása: az igazság megismerésének vágya, az igazságé a legkisebb részletkérdésekben is. Ugyanez az őszinte óhaj készlet bennünket az alábbi hozzászólásra.

*

Véleményem szerint a Tiszatájban megjelent „elfelejtett Bartók-önéletrajz” *nem hiteles*; részben a zeneszerzőtől származó adatok alapján másvalaki írta. Ezt az állítást objektív és szubjektív módszerrel kívánom bebizonyítani. Az objektív bizonyítékok — biográfiai és stíluskritikai eszközökkel — kimutatják, hogy *Bartók nem lehetett az „önéletrajz” szerzője*, a szubjektív bizonyítékok pedig *valószínűsítik az igazi szerző személyét.*

Kezdjük a tárgyi bizonyítékokkal. Bartók írásainak legszembetűnőbb vonása a *pontoság*. Pontos adatközlés, pontos gondolatközlés. Szűkszavúság, szinte száraz, de szenvedélyes tárgyilagosság. Írásaival nem törekedett irodalmi babérokra, de gondosan ügyelt azok nyelvi tisztaságára (előfizetője volt az Magyarosan című folyóiratnak; környezetének szóhasználatát is csiszolta). Mint zenéjében: írásaiban is került a romantikus terjengősséget, a romantika gondolati és nyelvi cirádáit, túlhajtott én-kultuszát. Külső-belső küzdelmeiről szinte soha nem nyilatkozott, zeneszerzői programjának deklarálására nem vállalkozott, műveit úgyszólván soha nem elemezte népszerűsítő célzattal (legfeljebb rövid formai elemzést készített, ha nem térhetett ki az ilyen irányú igények elől). Szemérmes tárgyilagossággal nyilatkozott önmagáról. Ha a XX. századi muzsikáról írt, és elkerülhetetlen volt, hogy saját műveinek egy-egy jellegzetességéről megemlékezzék, azt rendszerint „az újabb magyar zene”, „a mai zenei törekvések” és más általánosító kifejezések mögé „rejtette”. Mi sem állott tőle távolabb, mint hogy szóval, írással verbuváljon zenéjének új híveket: „*Zenét írtam és zenét fogok írni, amíg élek* — mondotta 1937-ben hívének és életrajzírójának, Denijs Dillének. *Ez a zene... megvédi önmagát és beszél magáért; nem szorul az én segítségemre.*”

Összegezzük az eddigieket. A pontos adatközlés, az érzélgősség tökéletes hiánya, a szűkszavú, lényegre törő fogalmazás alapvető stíluskritériumai Bartók írásainak.

Ezek után következnek még egyszer a szóban forgó „önéletrajz”: a baloldali hasámban közöljük a „selfmademen-album” Bartók-cikkét (a Tiszatáj legutóbbi publikációjába mintegy tíz kisebb hiba csúszott), a jobboldali hasámban pedig megjegyzéseinket azokhoz a mondatokhoz, melyek nem felelnek meg a fentebbi kritériumok valamelyikének.

1881-ben születtem Nagyszentmiklóson. Edesapám a földművesiskola tanára, majd igazgatója volt. Hétéves gyermek voltam, amikor meghalt az apám. Úgyszólván nem is emlékszem rá.

Szegény emberek voltunk, az édesanyám itt maradt velem,

az edesapám után járó csekély nyugdíjból éltünk.

Azt hiszem, zenei tehetségemet, muzsikushajlamomat édesanyámtól, ettől a finomlelkű, drága asszonytól örököltem.

Már négyéves koromban kiütközött belőlem ez a hajlam.

Négyéves koromban már órákat ültem a zongora előtt és kis népdalmelódiákat komponáltam. Bátran állíthatom — hogy komponáltam.

Öttestendős koromban édesanyám megtanított kottát írni és én nagyon örültem, hogy most már leírhatom a melódiákat, miket eddig mindig elfelejtettem.

1921-es német nyelvű önéletrajzának 1923-ból való maga készítette magyar fordításában így emlékezik edesapjára Bartók: „Atyámban, aki egy gazdászati iskola igazgatója volt, meglehetősen magasfokú zenei tehetség élt, zongorázott, műkedvelőkből zenekart szervezett, sőt megpróbálkozott táncdarabok komponálásával is.”

„... az édesanyám itt maradt velem...” — ez a suta fogalmazás nem vall Bartókra. Egyébként is: nem „velem”, hanem „velünk”, hiszen a zeneszerző nem egyetlen gyermeke volt szüleinek.

Ez, ilyen határozott formában, nem igaz. Bartók anyja tanítással kereste meg a kis család kenyerét. Ő maga így emlékezik e nehéz időkre: „... én kénytelen voltam zongora-oktatással kenyeremet keresnem...” „Egy év múlva 1889-ben Nagyszőlőssre kerülünk, hol én tanítónői állást kaptam.”

Bartók soha nem beszélt a saját „zenei tehetségéről”; a szószaporítás („zenei tehetségemet, muzsikushajlamomat”) ellentmond stíluskritériumainak. „...édesanyámtól, ettől a finomlelkű, drága asszonytól...” — ilyen érzelgős „magyarnóta-szöveget” Bartók semmi szín alatt nem írhatott. Túl mindezen: bár első zongoraleckéit valóban édesanyjától kapta, zenei érzéke inkább apai örökség lehetett. Hiteles önéletrajzaiban egyetlen szót sem ír anyja muzikáltságáról, apja zenei tehetségét viszont — lásd fenn — terjedelmes mondatban méltatja.

Újabb szószaporítás!

Az „önéletrajz” írója két különféle zenei folyamatot kever össze. Álljon itt összehasonlításként Bartók édesanyjának igen pontos visszaemlékezése: „4 éves korában egy ujjal kiverte a zongorán az előtte ismeretes népdalokat; 40-et tudott és ha mondtuk a dal kezdő szövegét, ő azonnal el tudta játszani.” Tehát nem komponált, hanem reprodukált. Ha komponált volna, azt egészen bizonyosan feljegyezte volna édesanyja, aki a zeneszerző gyermekkoráról igen részletes beszámolót írt unokája, ifj. Bartók Béla számára.

Itt két másik zenei folyamat keveredik össze. Édesanyja feljegyzése szerint Bartók öttestendős volt (saját, hiteles önéletrajza szerint hat), amikor első zongoróráját kapta. Komponálásról, kompozíciók leírásáról ekkor még szó sem lehetett!

Kilencéves koromban már kis táncdarabokat komponáltam, magam le is kottáztam őket.

Emlékszem, téli vasárnap délutánokra, amikor én, a vékony, a sápadt kisfiú ott ültem az ebédlőben a zongora előtt két gyertya fényénél, körülöttem a nagyszentmiklósi notabilitások, a patikus és felesége, a jegyző, az orvos, a kántor, a pap és hallgatták a zongorázásomat.

— Később, mikor nagyobbacska lettem, több pénz kellett neveltetésemre és így édesanyám kénytelen volt tanítónői állást vállalni.

Pozsonyban jártam gimnáziumba és eredetileg tanár szerettem volna lenni. Édesanyám is, én is arra számítottunk, hogy a gimnázium elvégzése után feljövök Pestre az egyetemre és matematika tanárnak készülök.

Azonban zenei hajlamom egyre jobban uralkodott rajtam, gimnáziumi tanulmányaimnál jobban érdekelt a zongorázás és a komponálás. (Ma is nagy szeretettel őrzök egy-két ilyen fiatalkori tánckompozíciót.)

Végül is jó barátaink tanácsára elhatározta édesanyám, hogy beirat a bécsi konzervatóriumba. Pozsony ugyanis közel van Bécshez, amely város akkor a legnagyobb zenei gócpont volt. Érintkezésbe léptünk egy bécsi mesterrel, aki megígérte édesanyámnak, hogy tandíjmentesen fog felvenni a bécsi konzervató-

Édesanyja szerint is kilencéves volt, amikor első darabját komponálta. Egyik, már tízéves korában írt zongoraművével kapcsolatban viszont ezt jegyezte fel Bartók édesanyja: „... én azután ezt, valamint a többi kisebb darabjait az ő segítségével lekottáztam.” Mi szüksége lett volna a tízéves Bartóknak anyai segítségre ha öt éves korában valóban megtanult kottát írni?

Ez az „ciajnyomat” aligha lehet Bartók kezvonása. Egyébként annyi bizonyos, hogy saját kompozícióját nem játszhatta Bartók a nagyszentmiklósi notabilitásoknak, mert 1889-ben Nagyszöllőre költözött anyjával és húgával, komponálni viszont csak 1890-ben kezdett.

A „nagyobbacska” szót — különösen önmagára vonatkoztatva — aligha használta Bartók. Édesanyja viszont — mindjárt férje halála után — önálló kenyérkereső lett; mint fentebb idéztük, eleinte zongoratanításból élt, de a következő, 1889–90-es tanévtől már tanítónői állást vállalt Nagyszöllősen.

Bartók hiteles önéletrajzai, édesanyja feljegyzései tanári ambíciójáról mit sem tudnak. Epp ellenkezőleg; ezek a dokumentumok arról adnak számot, hogy már gyermekkorában komoly szakemberek (Altdörfer Keresztély, Aggházy Károly) elismerték Bartók tehetségét és hogy a zenei pálya gondolata anyja és fia számára minden más hivatás lehetőségét eleve kizárta.

A gimnázium felső osztályaiba járó Bartók már régen túl van a „tánckompozíciók” írásán: zongoraszonátát, vonósnégyeseket, dalokat komponál. Saját szavait idézzük: „Eközben [tehát 18 éves koráig] szorgalmasan komponáltam Brahms és a nálam négy évvel idősebb Dohnányi ifjúkori műveinek, nevezetesen I. ópusának, befolyása alatt.”

riumba. Később azután összetalálkoztam Dohnányi Ernővel,

aki akkor már végezte a pesti Zeneakadémiát, ő lebeszélte erről a tervemről. Emlékszem, ez közvetlenül az elutazásom előtt volt. Dohnányi azt hangoztatta, hogy kár Bécsbe menni, mikor a magyar Zeneakadémia is kitűnő. Egy akadémia, ahol Koestler tanítja a zeneszerzést és Thomán a zongorát! Búcsút mondtam Nagyszentmiklósnak, és elhatároztam, hogy feljövök Pestre tanulni.

Ügyszólván csak az útiköltségre volt pénzem. Édesanyám támogatására többé nem számíthattam.

Itt Pesten abból éltem, hogy zongoraleckéket adtam. A nélkülözések ideje következett rám. Hónaposszobákban laktam, a legszerényebb helyeken étkeztem.

Zongorám nem volt,

egyik gazdag tanítványomnál gyakoroltam. Esztendők peregetek így le, egyforma szürkeséggel.

— A Zeneakadémia ösztöndíjával Székelyföldre utaztam, hogy összeszedjem a székely nép száján élő melódiákat.

Esztendőket töltöttem kis falvakban,

„Később azután összetalálkoztam Dohnányi Ernővel...”? De hiszen a pozsonyi Dohnányi a gimnazista Bartóknak mindvégig példaképe volt, úgyis mint zongorista, úgyis mint zeneszerző.

helyesen: Koessler

„Búcsút mondtam Nagyszentmiklósnak”: ez itt a kis írás legárulóbb mondata. Miért mondott volna búcsút a 18 éves Bartók Nagyszentmiklósnak, kisgyermekkorra tíz esztendeje elhagyott színhelyének, amikor édesanyjával, húgával, nagynénjével már II. gimnazista kora óta Pozsonyban élt?

Ez nem igaz, a zeneakadémista Bartókot még sokáig segítette édesanyja, hiszen 1899-ben, 1900-ban és 1901-ben a muzsikus súlyosan megbetegedett: édesanyja kezelte (igaz: nem csupán a maga erejéből, de még kevésbé a fiáéból), külföldi gyógyhelyekre kísérte; Meránban például 1900 novemberétől 1901 áprilisáig mellette volt. A szünidőket is mindig együtt töltötték.

Hogy hónaposszobában lakott, hogy szerény helyen étkezett: ez még nem a „nélkülözés” jele a vidékről jött, fiatal zeneakadémista életében! Bartók, aki nem játszott a szavakkal, ilyet nem írhatott le.

Ez nem igaz! Bartók számos levele cáfolja ezt az állítást.

Ezeket az „egyforma szürkeséggel pergő” éveket az alábbi események tagolták: két ízben súlyosan megbetegedett, az akadémiát hónapokra ott kellett hagynia. Akadt orvos, aki már lemondott életéről. Egy másik orvos a muzsikuspályától akarta eltanácsolni: legyen ügyvéd. Ezekben az években éri „villámcsapásként” Richard Strauss új zenéje, ekkortájt jelenik meg első nyomtatott műve, ekkor kezd hozzá a „Kossuth” — szimfóniai költemény írásához. Mindennek elmondható tehát négy akadémiai tanéve, csak „egyformának”, „szürkének” nem.

„...összeszedjem a székely nép száján élő melódiákat” — ez a stílusfordulat nem Bartókos.

Ha összeadjuk azokat a heteket, melyeket Bartók egy-egy alkalommal népdalgyűjtéssel töltött, végösszegként talán valóban esztendőket kapunk. De többszездős „remeteéletéről” szó

a havasok között, pásztorok társaságában, együtt éltem a néppel, úgyszólván teljesen kikapcsolva magam mindemből.

Ennek a gyűjtésnek az eredménye nagy csomó teleírt kottalap lett,

amellyel egy szép napon megérkeztem ismét Budapestre. Szegény voltam, egy krajcár sem volt a zsebemben,

de úgy éreztem, nagy kincset hozok magammal: a magyar nép lelkét.

sem lehetett. 1907 nyarán ment először Csik megyébe, őszől pedig már a Zeneakadémia tanára volt.

Ez a „kikapcsolódás” sem igaz. 1905–1908 közt a következő műveket írta: I. szvit, Öt dal, II. szvit, Magyar népdalok énekhangra zongorakisérettel, Három csikmegyei népdal zongorára, I. hegedűverseny, Két arckép, Tizen-négy bagatell, Tíz könnyű zongoradarab, I. vonósnégyes, Elégia zongorára. A „Gyermekeknek” szánt zongoradarabjait is részben ez idő tájt írta. 1906-ban Vecsey Ferenc zongorakisérőjeként Spanyolországban, Portugáliában turnézott. 1907-től a Zeneakadémián tanított. Állandóan komponált. Mikor „kapsolhatta volna ki magát mindemből”?

Ez jellegzetes „újságírói” fordulat, Bartók az ilyen szakszerűtlen, „költői” kifejezéseket nem szerette.

Ez természetesen nem lehetett igaz. De egyébként is: Bartók soha nem hivalkodott volna szegénységével.

Ilyen fellengzős mondatot Bartók nem írhattott le.

Nem ismételjük meg a jobboldali hasábon levő megjegyzéseinket, csupán összefoglaljuk azok tanulságát: a pontatlan adatok sora, a stílus pongyolasága és fellengzőssége egyértelműen bizonyítja, hogy az „önéletrajz” *nem önéletrajz*, vagyis nem Bartók írta. A helyes részletközlések, egyes pontos alapadatok (melyek csak a kifejtés során torkoltak felületességbe) mégis azt tanúsítják, hogy aki írta: megfordulhatott Bartók környezetében, s feltehetőleg ismerte azt a hiteles önéletrajzát, mely 1921-ben magyarul is megjelent, a Magyar Írás című folyóiratban.

Eltekintve az adatok és a stílus pontatlanságától, a legfeltűnőbb ebben az írásban, hogy állandó vezérmotívuma: a szegénység, a pénztelenség, az anyagi önállóság, a tandíjmentesség, a nélkülözés. Vajon miért? Ehhez végig kell lapoznunk azt a piros vászonba kötött albumot, amelyikben az „ál-önéletrajz” megjelent. Pontos címe, a belső címlap szerint:

KI VOLT | MI VOLT | 99 | ÖNÉLETRAJZ | MAGYAR SELFMADEMENEK |
A PESTI FUTÁR KIADÁSA | 1928

A hátsó címlapon ott díszelleg a kötet ára: 10 PENGŐ.

Előszavát a Pesti Futár című lap főszerkesztője, Nádas Sándor írta. Az előszóból világosan kitűnik, hogy a könyv a gazdasági dekonjunktúra irodalmi mellékterméke. Idézzük néhány mondatát:

„Csupa mese. Csupa lelkesítő szép történet. Csupa borogatás a fájó sebekre. Nem szabad kétségbeesni, nem szabad öngyilkosnak lenni.

Azokhoz beszélünk, akik családirásra gondolnak, azokhoz szólunk, akik rohanó izgalmukban vérbeforgó (!) szemekkel, a gyerek torkát akarják megfogni azzal, hogy nem szabad élni, nem érdemes küzdeni, átkozott a sors, gyerünk tehát, hagyjuk itt az életet.

Majd mesélek nektek. Az operaházi igazgatónak meghalt a papája, s ő hároméves volt s a mamácska elővette a tanítónői oklevelet s a legtisztább szegénységben nevelte fel Miklóskát [= Radnai Miklóst. B. F.], aki tízéves volt, s már zenét

szerzett. A szocialista képviselő esztergályosinas volt és gyalog járt kéregetni (!). A püspök is nevelő volt és könyvelést vállalt s a kormányfőtanácsos és Kereskedelmi banki felügyelő-bizottsági tag, tejcarnokban vacsorázott.

A sors kegyetlen s az idő lehet kemény és hideg. Aki rongyos cipőt hord, a kisleiből miniszter lehet, vagy püspök. Híres szobrász, világhírű színész. A sors csak teteti magát rossznak. Alapjában csupa szív."

A kiadvány céljáról, rendeltetéséről tehát — az akkori súlyos évek némi ismeretében — nem kell sok szót vesztegetni. Mindenestre: érdekes, jellemző kordokumentum. Persze, egy adott közhangulatot „megnyergelve”, mégiscsak a jobb módú, szenzációt kedvelő polgári olvasónak íródott, hiszen azt a szerkesztő sem gondolhatta komolyan, hogy a végső kétségbeesésében családirtásra készülő, tönkrement szülő tragikus tette előtt gyorsan megveszi még 10 pengőért a Pesti Futár kiadványát...

Egyébként, annak ellenére, hogy a kötet címe „99 önéletrajz”-ot ígér: nem minden cikk íródott egyes szám első személyben. Némelyik alatt ott áll az író-szerkesztő szignója is: (n.) vagy (n. s.). A Pesti Futár különben nem tartozott a legjobb hírű lapok közé; már ezért sem valószínű, hogy Bartók cikket írt volna egyik kiadványába.

De hát ki akkor az „önéletrajz” szerzője? És hogy került a kis biográfia Nádas Sándor albumába? Annyi bizonyos — hadd mondjuk el még egyszer —, hogy olyan íróember készítette és „helyezte el”, aki időnként megfordult a zeneszerző környezetében. A kettős kérdésre szubjektív bizonyítékainkkal kívánunk választ adni.

*

Az a nyom, amelyen tovább indulhattam, *Kristóf Károly Beszélgetések Bartók Bélával* című cikkgyűjteménye volt, mely 1957-ben, a budapesti Zeneműkiadó Vállalat gondozásában jelent meg. A könyv kétszáz kisebb-nagyobb közleménye közül az első épp a szóban forgó Önéletrajz, 1927. szeptember 15-i dátummal (7—8. lap). Húsz-egynéhány közlési pontatlansága ellenére (az eredeti szövegnek három mondata például hiányzik a Kristóf-féle 1957-es publikációból) kétségtelen, hogy azonos Nádas Sándor kiadványának szövegével. Kristóf könyvének lelőhelymutatója szerint (189. lap) az Önéletrajz „Bartók tollbamondása alapján” készült. Egy kiegészítő lábjegyzet (192. lap) arra hívja fel a figyelmet, hogy „Az 1. számmal jelzett közlemény a »Pesti Futár« c. lapban jelent meg.” A lapban azonban hiába kerestem az „ál-önéletrajzot”; Kristóf nyilván a Pesti Futár fenti külön kiadványára gondolt.

Szükségét láttam tehát, hogy felvilágosítást kérjek Kristóf Károlytól, a kitűnő szövegkönyvírótól és régi újságírótól, akit ebben az ügyben koronatanúnak gyanítottam. Az alábbiakban az ő szíves felvilágosító szavait közlöm, amelyeket 1965. október 16-i beszélgetésünk során rögzítettem. „Szubjektív bizonyíték”-nak azért nevezem, mert a történeti adatok és a stíluskritika objektivitásához képest az emlékezés bizonyítékai szubjektívak. Hitelességüket természetesen az utolsó szóig elfogadom. Következzék tehát Kristóf Károly felvilágosítása:

— Bartókot 1921 óta ismertem. Előfizetője voltam a *Musikblätter des Anbruch* című bécsi folyóiratnak, mely 1921 márciusában Bartók-számot adott ki. Ebben egy Bartók-önéletrajz is megjelent. Engedélyt kértem tőle, hogy ezt az önéletrajzot magyarra fordíthassam. Megengedte. Elkészítettem a fordítást, mely a Magyar Írás című folyóirat 1921-i évfolyamában napvilágot is látott. Legközelebb egy nyomtatott példánnyal kerestem fel Bartókot. Néhány kifejezést kifogásolt: „miért írta, hogy *hatodik életévemben?* Magyarul így mondják helyesen: *hat éves koromban.*” Attól kezdve rendszeresen felkerestem a Zeneakadémián, hogy „anyagot” kérjek tőle, róla. Az évek során mintegy ezeröttszáz, különféle természetű Bartók-„anyagot” — nyilatkozatot, tudósítást, hírt, glosszát — helyeztem el a lapokban.

— 1927-ben az Est-lapokhoz kerültem. Kemény Simon volt a főszerkesztőm. Kemény tagja volt a New-York kávéházban székelő Hétfői Asztaltársaságnak. Ehhez az asztaltársasághoz tartozott még, amennyire vissza tudok emlékezni, Nádas Sándor, Iványi-Grünwald Béla, Tarján Vilmos, Jób Dániel. Én — akkor még fiatal újságíró — természetesen nem. Egyszer valamilyen lapügyben fel kellett keresnem Kemény Simont egy asztaltársasági összejövetelen. Nádas Sándor, a Pesti Futár szerkesztője megszólított: „Kristóf úr, maga ismeri Bartókot. Kellene nekem valami óróla. Keresse fel és kérje meg, hogy csináljon egy önéletrajzot.” A megbízást természetesen örömmel elvállaltam. Felkerestem Bartókot a Zeneakadémia XIV. tantermében, és megkértem, hogy csináljon egy önéletrajzot.

— Bartók nem vállalkozott újabb önéletrajz írására. Diktált azonban néhány adatot — ezek alapján magam állítottam össze az „Önéletrajz”-ot. Arra már

nem emlékszem, hogy milyen mértékben ragaszkodtam Bartók szavaihoz. De tudtam, hogy kinek dolgozom, igyekeztem hát az írást mennél színesebbé tenni. Nem emlékszem rá, hogy ezt az „Önéletrajz”-ot megmutattam volna Bartóknak. Átadtam Nádas Sándornak, neki megfelelt, meg is jelentette a Pesti Futár egyik kiadványában.

Igy hangzik Kristóf Károly felvilágosítása. Ebből egyértelműen kitűnik, amit az objektív bizonyítékok is kimutattak: részben Bartóktól származó adatok alapján másvalaki — *Kristóf Károly* — írta a szóban forgó úgynevezett „Önéletrajz”-ot. Szándéka a legtisztább volt: itt is — mint más írásaiban is — a nagy muzsikust akarta népszerűsíteni. Más lapra tartozik, hogy munkáját mégsem nevezhetjük *önéletrajznak*, és nem sorolhatjuk be Bartók írásai közé.*

OLTVAI FERENC

VEDRES ISTVÁN EGY KIADATLAN REFERÁTUMA A KERESKEDELEMRŐL

1811.

1965. szeptember 22-én Szeged város „hites földmérője” születésének 200. évfordulóját ünnepeltük. Az ünnepség sirja megkoszorúzásában, mellszobrának a Szegedi Pantheonban való elhelyezésében, a Móra Ferenc Múzeumban a múzeum, a Somogyi Könyvtár és a Szegedi Állami Levéltár anyagából egy emlékkiállítás megrendezésében és végül az egyetem aulájában megtartott ünnepi megemlékezésben merült ki.

Alább a Vedres-kép kiegészítésére közöljük egyik előadmányát, amelyet az ország belügyi igazgatására hivatott Helytartótanács rendeletére készített 1811-ben a Szegedi Városi Tanács nevében. Ez a főkormánysezék akkor több körrendeletet adott ki az alárendelt hatóságoknak, így Szeged városnak is. Jelenték, mi akadályozza a törökországi kereskedést az ausztriai birodalom tartományain, elsősorban Magyarországon keresztül, és miként lehetne azt felvívázgatni. A városi tanács, amint szokásban volt, egy küldöttséget jelölt ki az ügy tanulmányozására, éspedig Bellán Arkád, Dosity György és Vedres István személyében. Vedres foglalta össze a véleményeket, és kiegészítette számos, a korábbi műveiben is fellelhető gondolataival, és azok középpontjába Szegedet helyezte.

Íme, az eddig nem közölt előadmány, amely Vedrest, a közgazdászt van hivatva bemutatni:

Az alábbi intézkedések segítenék elő a kereskedést:

... „*Primóba: Hogy a Bánátusi Töltések és Hidaink már mind el legyenek készítve, és megigazítva. — A Reszkei, Székalmi, és Szatymazi Ország Utaink pedig, valamint szintén a Város Utizáinak Reparatói is, most legyenek munkába.*

Másodszor: Vendég Fogadóink, az Aranysas, Fekete Sas, Páva, Köteles Háza, Rigeri a Posta előtt, olytán állapotba legyenek, hogy az utazó kereskedőknek valamint eddig, ugy ezután is mindenkor illendő szállást, és lakást adhassanak.

A mi továbbá a Török Országi Kereskedésnek Magyar Országon keresztül való állandó folytatására idesgethetné arról a következőképpen ítélünk: tudni illik:

Minthogy a kereskedői Portékát arra szokták leginkább igazítani és vitetni amely utakon leghamarabb, legoltsóbban 's legbátorságosabban eljuthatnak a kirendelt helyre, tehát: természetesen az szükséges a Török Országi Portékáknak Más Külső Országokra Magyar Országon keresztül való hordásának állandó föltartása megtartására, hogy az utak kurtak és jók legyenek, ismét hogy a Teherezők oltsók, kotsésok számosság és oltsók találtassanak készen azon az Uton minden üdőben, úgyszintén: Azon az Uton a Portékáktúl való Adózásbéli teher amennyire lehet kistsin legyen. Végre azon Ut mind a rossz Emberekre való nézve tökéletesen bátorságra légyen helyhezettve, mint pedig az Udó és levegő Változásaira való nézve olylly alkalmatosságokkal légyen elkészítva, mellyekbe ha a környüllátások megkívánnyák a Partékák a Szükséges üdeig minden kár és változás nélkül tartózkodhassanak. Onnön magok a Partéka Szállítók is magokat illendően megvonhassák. E végekre Szükségesnek tartatik Szeged körül

* E cikk kéziratát elküldtem már a Tiszatáj szerkesztőségének, amikor Halász Miklós, New Yorkban élő író-újságíró, aki a cikket természetesen nem ismerhette, 1965. október 7-én kelt, a „Kortárs” szerkesztőségének írt levelében a következő megdöbbenő sorokkal igazolta — mintegy a legjobban érdekelt fél, Bartók Béla nevében — fejtegetéseink helyességét (a levélrészletet Demény János volt szíves hozzám eljuttatni):

„Bartók a lenyomatottakon kívül (egy interjúról van szó!) mondott néhány érdekes dolgot, egy kedves megjegyzésére emlékszem. Említettem neki, hogy mikor az erdélyi hegyekről visszajött, a Pesti Futár beszélgetést folytatott vele, melynek során Bartók kijelentette: Egy fillér sem volt a zsebében, de a világ legnagyobb kincsét hoztam magammal: egy nép lelkét. (Körülbélül ez volt a cikkben.) Bartók hatalmas nevetésben tört ki: Dehogyan is mondtam ezt. Nem tudok én ily szépeket mondani.”